

understand adequately the principles, methods of work and the ability of the media products to influence the formation of worldviews of the individual, that is possible only with the proper interpretation of terminology and concepts used by media education.

Key words: *media education, media literacy, media, information, media text.*

Стаття надійшла 23 травня 2017 р.

УДК 331.102

Н. М. Мрака

ВПЛИВ АТРИБУТИВНОГО СТИЛЮ НА МОТИВАЦІЮ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Досліджено атрибутивний стиль як особистісну змінну та оцінку, що припускає пояснення гіпотетичних ситуацій, кожна з яких представлена з позитивним, чи негативним результатом. Акцентовано на ситуаціях досягнення і соціальних. Причини кожної ситуації розглянуто в межах трьох сфер і називаються параметрами каузальної атрибуції – це показники внутрішньої локалізації, стабільності й глобальності – окремо для позитивного і негативного результатів дії. Подано дефініції песимістичного і оптимістичного атрибутивних стилів (АС).

Ключові слова: *атрибутивний стиль, оптимізм, песимізм, мотиваційні риси, творча особистість, мотиваційний дефіцит, психологічне благополуччя.*

Постановка проблеми. Нині в Україні назріла необхідність у вивченні творчості як ефективного засобу профілактики і корекції порушень, збереження здоров'я, захисту психіки від агресивних (немирних) впливів безпосередньо зовнішнього й інформаційного середовища. Ми, зокрема, зупинилися на генезі позитивних емоцій у відображенні внутрішнього світу людини через призму продуктів творчості, а також впливи атрибутивного стилю на мотивацію творчої особистості, як передумови формування мотиваційних рис особистості, яка прагне досягнути успіху в творчій діяльності. Про важливість цієї проблеми свідчить активність у дослідженні мотивації в умовах швидкого темпу життя, бажання досягнути гармонії, поєднуючи професійні й особистісні плани і наміри. Проте для процесу реалізації творчих здібностей та мислення визначальну роль відіграє мотивація, інтелектуальна ініціативність і комунікація у творчому середовищі.

Стан дослідження. З огляду на теоретичний аналіз праць зарубіжних і вітчизняних психологів (Р. де Чармс, Б. Вайнер, Т. О. Гор-

деєва, А. Б. Орлов), виявлено, що атрибуція успіху, тією чи іншою мірою, розглядається авторами крізь призму особистісних властивостей у процесі становлення ідентичності (К. Муздибаєв, О. В. Лукьянов, З. С. Карпенко), міжособистісних стосунків (К. Антакі, К. Бревін, Г. М. Андреева, Т. Д. Щербан), ціннісних установок (Дж. М. Г. Вільямс, Д. Майерс), поведінкових конструктів (А. О. Реан, М. Селігман, Р. Тотман, К. Андерсон), професійного самовизначення особистості (М. С. Пряжников, М. І. Томчук, І. О. Корнієнко, Р. С. Кулаков) й ін.

У психологічній літературі проблематика особливостей атрибуції успіху представлена, головню, загальнотеоретичними концептуальними підходами, зокрема К. Левіна (теорія поля), У. Бронфенбреннера (психологічна екологія), Л. С. Виготського (розвиток людини в культурному контексті), К. О. Абульханової-Славської (типологія життєвих світів), С. Д. Максименка (динамічний розвиток особистості), М. В. Савчина (психологія відповідальної поведінки).

Позитивні емоційні стани зазвичай вивчаються із включенням протилежного полюсу стосовно свого семантичного поля, а саме – у порівнянні з негативним впливом на людину стресу, фрустрації, агресії. З погляду позитивного підходу, психічне здоров'я – це збереження людиною здатності до розвитку і збагачення особистості, її індивідуалізації, що неможливо без урахування емоційно-вольової сфери. Тому апелювати у нашому дослідженні ми будемо до атрибутивного позитивного стилю, який слугує «батареєю» для збереження внутрішнього потенціалу здоров'я і сили.

Сьогодні в Україні назріла необхідність у вивченні творчості як ефективного засобу профілактики і корекції порушень, збереження здоров'я, захисту психіки від агресивних (немирних) впливів безпосередньо зовнішнього й інформаційного середовища. Ми, зокрема, зупинилися на генезі позитивних емоцій у відображенні внутрішнього світу людини через призму продуктів творчості, а також перетворення емоцій на мотиваційні риси особистості.

А. В. Петровський зосереджується на розумінні природи активності людини, аналізуючи такі феномени, як «саморух активності», «опробування мети діями», «опредмечування предмета», «фіксованість функцій» тощо. Приділяв увагу механізмам психологічної активності – спонукальній і гальмівній функції вольової дії, вольовому зусиллю, абуліції, апраксії й ін.

Отже, творча діяльність виступає як перетворення відношень між естетичними потребами особистості і можливостями їх задоволення. Характеризуючи особистість як суб'єкт активності, дослідник розглядає внутрішні і зовнішні властивості активності.

У внутрішній організації творчої активності людини В. А. Петровський виділяє такі аспекти, як *мотиваційна основа, потреби, цільова основа, інструментальна основа активності*.

Мотиваційна основа творчої активності пов'язана зі запитанням: заради чого провадиться діяльність? *Цільова активність* пов'язана зі запитанням: у якому напрямі вона здійснюється? В разі цього розрізняють кінцеву і проміжні цілі. *До інструментальної основи активності* вчений відносить певні засоби у виді пристосувань, інструментів, знарядь.

Перестановка складових пізнавального досвіду і пізнання стає внутрішньою спонукою для творчої продуктивності. Принаймні так стверджують Дж. Уолтерс і Х. Гарднер, характеризуючи вибіркочу взаємодію особистості з оточенням і процес кристалізації досвіду.

Мета статті: встановити взаємозв'язок між атрибутивним стилем і мотивацією (зокрема, мотиваційними рисами) до творчості.

Виклад основних положень. Про те, що на творчу продуктивність впливають почуття, емоції, настрої відомо з низки досліджень. Але про аутентичні емоційні синдроми, тобто «емоційну креативність», як творчий акт, і аутентичність емоційної реакції – як відповідність потребам, цінностям й інтересам суб'єкта мало хто обізнаний. Ми маємо на увазі, що емоції виконують дуже важливу функцію в мотивації діяльності, проте ніколи емоції не є мотивами. Дж. Ст. Миль із великою психологічною проникливістю зазначав про «хитру стратегію щастя»: щоб отримати емоції задоволення, щастя, потрібно прагнути не до переживання їх, а до досягнення таких цілей, які спричинюють ці переживання. Підпорядкованість, діяльність, пошук насолод є в ліпшому випадку психологічною ілюзією. Мотивація творчої діяльності людини становить доволі складний процес, що вимагає спеціального психологічного аналізу.

Насамперед необхідно ввести деякі подальші розрізнення. Одне з них, це – розрізнення мотивів і цілей. Здійснюючи діяльність, людина ставить перед собою цілі, досягнення яких веде до задоволення потреби, яка отримує власний предметний зміст у мотиві цієї діяльності. Отож мотиви треба відрізняти від свідомих цілей і намірів; мотиви «стоять за мету», спонукають до досягнення цілей. Отже, крім своєї основної функції – функції спонукання, мотиви мають ще й іншу – смислоутворення. Виділення цієї функції мотивів має вирішальне значення для розуміння внутрішньої побудови індивідуальної свідомості. Одні мотиви, які спонукають до діяльності, разом надають їй особистісний сенс – ми називаємо провідними або сенсоутворювальними. Інші мотиви, що виконують роль додаткових спонукальних чинників (позитивних або негативних) – мотивами-стимулами.

Отож творча активність суб'єкта складається з мотиваційного, афективного та поведінкового компонентів. Мотиваційний компонент у структурі досліджуваного поняття відіграє вирішальну роль, адже мотиви є рушієм будь-якої діяльності особистості. Він акумулює спрямованість людини на творчість: наявність потреби у самореалізації, а також сформованість і стійкість інтересу до пізнавальної творчої діяльності (і до процесу, і до результату). Афективний компонент передбачає низку емоційних переживань, інтенсивність емоційних реакцій, емпатію, відповідний настрій, чутливість, вразливість. Поведінковий компонент – пізнавальні можливості суб'єкта, волюву регуляцію дій та результативність творчих процесів.

Є амбівалентні думки щодо необхідності мотивації досягнення в творчості: одні переконують в її першопричинності, інші, що вона блокує творчий процес. Однак ми переконані, що наявність мотивації і особистісної захопленості є головною ознакою творчої особистості. До цього часто додають такі особливості, як незалежність, нонконформність і переконаність. Незалежність, орієнтація на особисті цінності, а не на зовнішні оцінки, мабуть, може вважатися головною особистісною якістю творчої особистості.

Отож творчим особистостям притаманні такі мотиваційні риси:

- 1) прагнення до автономності – особистісні стандарти важливіші стандартів групи;
- 2) рішучість і відкритість розуму – готовність повірити власній і чужій уяві, сприйняття нового і незвичайного;
- 3) прагнення до незвичного і досі невідомого, до невизначених і невіршених ситуацій;
- 4) пошук нових вражень на розширення спектра емоційних переживань;
- 5) прагнення до естетичних переживань, краси.

Підсумовуючи зазначене, ми визначаємо *творчу особистість* – як тип особистості, для якої характерна стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, яка виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, що і дає змогу їй досягнути прогресивних, соціально та особисто значущих творчих результатів в одному або декількох видах діяльності.

Класифікуючи мотиви, насамперед ми виділяємо дві великі групи. А саме:

1. ВНУТРІШНІ МОТИВИ

– Реалізація пошукової потреби. Кожний індивід із перших днів власного життя активно досліджує середовище, в яке він потрапив, і намагається його пристосувати для свого існування.

– Інстинкт самозбереження, продовження роду і виживання. В екстремальних умовах життя людини спостерігається спалах творчих дій і вчинків, спрямованих на збереження життя і його продовження.

– Задоволення первинних матеріальних потреб.

– Задоволення духовно-соціальних потреб (самоповага, визнання, любов, самореалізація, саморозвиток). Це потреба в емоційному контакті з іншими людьми, знаходження своєї ролі й індивідуального смислу власного існування в соціумі.

2. ЗОВНІШНІ МОТИВИ

– Задоволення потреби сім'ї, країни, людства у власному збереженні й розвитку. Тут можна навести низку прикладів вияву творчості для задоволення певної потреби – від загальних винаходів (сімейних, зокрема) до супутникового зв'язку, системи Internet.

– Наслідування ідеології, культури і міфам суспільства.

Кожна особистість тією чи іншою мірою піддана впливу культуруючої у певній спільності ідеології, а також загальноновизнаним міфам і забобонам. Ці елементи стимулюють і спонукають вияв творчої активності людини, спрямованої на задоволення потреби в підтриманні і збереженні тієї спільності, в якій вона знаходиться.

– Почуття моди (стадності). Бажання бути не гіршим за інших.

Найповнішою, на наш погляд, є класифікація рис творчої особистості за А. Н. Лука [1, с. 134]:

- готовність до ризику;
- імпульсивність, поривчастість і незалежність суджень;
- нерівномірність успіхів у навчальних предметах;
- почуття гумору і схильність до жартів;
- самотність;
- пізнавальна скрупкульозність;
- критичний погляд;
- сміливість уяви і думки.

Щодо розуміння мотиваційних рис. У процесі творчості деякі мотиваційні чинники згодом стають настільки характерними для людини, що перетворюються в її особистісні властивості.

Так, Є. П. Ільїн виділяє мотиваційні властивості особистості, пов'язані з особливостями ухвалення рішення, роботою «внутрішнього фільтра». Це: норавливість, егоїстичність, нерішучість, безрозсудність, безвідповідальність, імпульсивність, користолобство, самовпевненість, свавілля, розсудливість, самостійність, ризикованість й ін.

Також він виокремлює і такі стійкі властивості особистості, як – загальна і творча активність, прагнення до спілкування, забезпечення

комфорту і соціального статусу, соціальну корисність і життєзабезпечення.

Емоція також може бути мотиваційною, якщо є емоційною рисою. Відповідно до теорії особистості Г. Оллпорта наявність «рис» вказує на якусь послідовність у виконанні певної поведінки.

Емоційних рис особистості є вельми багато, але якщо орієнтуватися на основні, то виділяємо вісім: оптимістичність, песимістичність, агресивність, емпатійність, заздрісність, ревнивість, тривожність, сором'язливість. Кожна з них наповнюється певним емоційним змістом.

І, власне, щодо оптимістичності та песимістичності як передумов успішного поведіння творчої діяльності. Ми провели дослідження за допомогою «Опитувальника оптимізму ШОСТО» (популярна версія М. Селігмана, рос. Адаптація Т. О. Гордєєва, В. Ю. Шевяхова) [2, с. 125]. Серед опитованих – студенти (27 осіб), які займаються творчістю.

Ця методика ґрунтується на понятті про атрибутивний стиль (песимістичний та оптимістичний).

Під *атрибутивним стилем* (АС) ми розуміємо спосіб пояснення собі причин різних ситуацій. Поняття АС (пояснювального) є головним поняттям переформульованої теорії про набуту безпорадності і депресію, запропоновану М. Селігманом і Лін Амбрамсон [2, с. 11].

Цю теорію поширив В. Бернад, який в атрибутивній теорії мотивації досягнення виокремив три параметри, що є в основі причин успіху і невдачі, як ми це сприймаємо:

- 1) параметр *локусу причинності*, який характеризує інтернальність, екстернальність причини стосовно до об'єкта;
- 2) параметр *контрольованості*, що характеризує ступінь керуваності причини, яку ми сприймаємо;
- 3) параметр *стабільності*, що характеризує постійність і незмінність причини.

В. Бернад вказує ще на два можливі параметри причини – інтенціональність (або намір) і глобальність [3, с. 122]. Ґрунтуючись на дослідженнях В. Бернада, М. Селігман виділяє оптимістичний та песимістичний атрибутивні стилі, звернувши увагу на асиметричність сприйняття негативних і позитивних подій, які характерні для людей у стані психологічного благополуччя.

Песимістичний атрибутивний стиль первинно характеризувався поясненням невдач особистісними (внутрішніми) постійними і глобальними характеристиками, а хороших подій протилежно – тимчасовими причинами і такими, що викликані зовнішніми причинами [2, с. 13]. Песиміст схильний вважати, що в невдачах він винен сам, вони будуть продовжуватися довго і зачіпатимуть різні сторони його життя.

У разі *оптимістичного (конструктивного) атрибутивного стилю* успіхи сприймаються як стабільні, глобальні та контрольовані, а невдачі, як тимчасові, локальні, випадкові та контрольовані [2, с. 15].

Атрибутивний стиль є доволі стабільною характеристикою індивіда. Адже вважається, що атрибутивний стиль і мотиваційні риси пов'язані між собою і передбачають щастя і емоційне (а також психологічне) здоров'я.

Ми провели дослідження, яке показало, що у 46% опитаних виявлено помірний песимізм і в 54% помірний оптимізм, крайніх песимістів й оптимістів не виявлено. Це свідчить про переваги оптимістичного атрибутивного стилю над оптимістичним (хоч із невеликою перевагою), проте це дослідження показало, що опитані творчі люди здебільшого мають певні здобутки у творчій діяльності і керуються внутрішнім переконанням про те, що невдачі – це тимчасові негаразди, які не пов'язують із особистісними причинами.

Проте американська дослідниця Б. Хелд у власних працях наголошує на важливості досвіду негативних переживань для людини та той факт, що такий досвід не має бути проблематичним, оскільки він збагачує людину новими знаннями, розширює емоційний діапазон. Прикладами професій, у вимогах до яких оптимізм не висувається на перші позиції чи не зазначається взагалі, є спеціальності юриста, банківського службовця, працівника охоронної сфери, фінансиста й бухгалтера, лікаря, інженера-конструктора та відповідального за техніку безпеки. Зазначена професійна діяльність пов'язана з високим ступенем небезпеки щодо себе та інших людей, економічним ризиком.

Якщо характеризувати наше дослідження і відносно високий показник помірної песимізму серед досліджуваних, то це може свідчити не про глобальне песимістичне бачення ситуації, а про тимчасові труднощі у реалізації творчих планів-здумів.

Уважається, що перевага песимістичного атрибутивного стилю над оптимістичним у критичних життєвих ситуаціях є предикатом життєвих і творчих криз. Зокрема описані такі переживання і відчуття, як безпорадність, безнадія і депресія. Щодо безпорадності, то вона характеризується трьома симптомами – гальмуванням спроб активного втручання у ситуацію (мотиваційний дефіцит); труднощами в навчанні (когнітивний дефіцит) і відчуттям суму, пригніченості і депресії (емоційний дефіцит).

Висновки. Під атрибутивним стилем розуміється спосіб пояснення собі причин різних ситуацій. Поняття атрибутивного стилю (пояснювального) є основним поняттям теорії про набути безпорадність і депресію, запропоновану М. Селігманом і Лін Амбрамсон.

Цю теорію поширив В. Бернад. Атрибутивний стиль є доволі стабільною характеристикою індивіда. Ми теоретично обґрунтували, що атрибутивний стиль і особистісні характеристики пов'язані між собою психологічним благополуччям. У ролі особистісних характеристик ми запропонували мотиваційні риси творчої особистості. Мотиваційні риси – психічні властивості особистості, що визначають вибір напрямку творчої діяльності.

Мотиви трансформуються зі зовнішніх у внутрішні й так виникає потреба в самореалізації та особистісному зростанні. Домінуючий мотив творчої діяльності як самовдосконалення спричинює безпосередній наслідок – набуття нових особистісних якостей та збільшення творчого потенціалу.

Особливості мотиваційних рис творчої людини визначаються її ціннісно-мотиваційною сферою і внутрішнім потенціалом і виражаються через мотиви. У сучасному суспільстві домінуючими мотивами творчості є насамперед такі спонукальні сили, як прагнення людини до самореалізації, самоактуалізації, самоствердження, самовіддачі, самовдосконалення, успіху і суспільного визнання.

Перспективою подальших досліджень є вивчення можливостей формування атрибутивного стилю. На шляху до успіху багатьох творчих людей є ригідні, нереалістичні, ірраціональні, одномірні, алогічні, глобальні тобто – неконструктивні уявлення на кшталт «Якщо я не можу зробити все ідеально – я невдаха» й ін. У такому разі знадобиться психокорекція вироблення конструктивного уявлення про себе, світ й інших людей.

1. Иванченко А. А. Креативность и экзистенция: монография / А. А. Иванченко. – Харьков: Изд-во «Форт», 2013. – 422 с.

2. Гордеева Т. О. Диагностика оптимизма как стиля объяснения успехов и неудач: опросник СТОУН / Т.О. Гордеева, Е. Н. Осин, В. Ю. Шевяхова. – М.: Смысл, 2009. – 152 с.

3. Ромек В. Г. Теория выученной беспомощности Мартина Селигмана / В. Г. Ромек // Журнал практического психолога. – 2000. – № 3–4. – С. 218–235.

4. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті / О. Л. Вознесенська, Л. В. Мова. – К.: Шкільний світ, 2007. – 120 с.

5. Глива Є. Л. Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди / Є. Л. Глива. – К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 256 с.

6. Селигман Мартин Э. П. Как научиться оптимизму. Советы на каждый день / Мартин Э. П. Селигман; пер. с англ. И. Зотов. – М.: Вече, 1997. – 432 с.

Мрака Н. Н. Влияние атрибутивного стиля на мотивацию творческой личности

Толкується атрибутивний стиль як личностна змінна і оцінка, що передбачає пояснення гіпотетических ситуацій, кожна з яких представлена з позитивним або негативним результатом. Увага акцентується на ситуаціях досягнення і соціальних.

Причини кожної розглядаються в межах трьох площин і іменуються параметрами каузальної атрибуції – це показателі внутрішньої локалізації, стабільності і глобальності – окремо для позитивного і негативного результатів діяльності. Приводяться дефініції песимістичного і оптимістичного атрибутивних стилів (АС).

Ключевые слова: *атрибутивный стиль, оптимизм, пессимизм, мотивационные черты, творческая личность, мотивационный дефицит, психологическое благополучие.*

Mraka N. M. The effect of attributive style on the motivation of creative person

Attributive style is considered as personal variable and assessment, suggesting an explanation of hypothetical situations, each of which is represented by a positive or negative result. Attention is focused on achieving situations and social situations. The causes of each situation are considered within three planes and are called parameters of causal attribution. These are indicators of internal localization, stability and globality – separately for positive and negative results of actions. The article is filled with definitions of pessimistic and optimistic attribution styles (AS). The nature of the relationship between optimistic AS with other personal characteristics of creative personality and with the psychological well-being and success in creative activity is considered.

The author analyzes the sources and the possibility of forming an optimistic AS. In particular he takes into account the impact of parental AS as the model of behavior to follow, as well as feedback that the child receives as an example of explanation for his success and failure.

Negative role of pessimistic attributive style in critical life situations is determined, which is the predicate of life and creative crises. Specifically the author describes such experiences and feelings as – helplessness, hopelessness and depression.

Regarding helplessness, it is characterized by three symptoms – braking attempts for active intervention into the situation (motivational deficit); learning difficulties (cognitive deficits) and a sense of sadness, depression (emotional deficit).

The article also presents the author's vision of motivational traits of personality and its formation under the influence of optimistic and pessimistic attribution styles.

Key words: *attributive style, optimism, pessimism, motivational features, creative personality, motivational deficit, psychological well-being.*

Стаття надійшла 25 травня 2017 р.